

דעת רבותינו בענין קו התאריך - האמת לאמיתה

בקובץ בית אהרן וישראל (תשרי - חשון תשע"ב) נדפס מאמר רביעי של הרב יוחנן הכהן שבדרון בנושא קו התאריך, בו כבמאמריו הקודמים הוא מוכיח ומצביע על טעויותיו - כביכול - של החזו"א בנושא "ומברר את דעת רוב גדולי ישראל" שלדבריו חלקו על החזו"א ופסקו דלא כבעל המאור שדבריו דחויים מן המציאות וכולם חלקו עליו וכדומה.

כנראה בעליל עיקר מטרת המאמר היא בעיקר עבור ההערות שבתחתיתו ובהם תגובות לנכתב בספר החדש "גנזים ושו"ת חזון איש" - שם נכתב בלשון חריפה על הרי"ש הנ"ל ועל אחרים שסילפו ובלבלו את דעות הפוסקים ואת ההיסטוריה כאילו החזו"א הוא יחידאה ודעתו תמוהה ומוזרה, על הנכתב שם עונה בהרחבה בעל המאמר כי הכשרון הטובה עליו.

ואם כי אכן נראה כי עורכי הספר הנ"ל הגזימו מעט ושכחו כי "דברי חכמים בנחת נשמעים" אבל מטרתם צודקת בהחלט, ואחרי שלדאבון לב גם מגדולי המורים בדורינו נכשלים בטעות זו בעקבות התעמולה השקרית כאילו יש כאן מחלוקת שהוכרעה ע"י רוב גדולי ישראל, חובה לגלות את האמת כי שיטת החזו"א - בכללותה - היא היחידה שיש לה על מה לסמוך ואין מגדולי ישראל האמיתיים מי שעסק בעצמו בסוגיא זו ופסק שלא לחשוש לה.

במסגרת זו נצטמצם רק באמור במאמרו האחרון של רי"ש הטוען כי הוציאו עליו שם רע בכתבם כי מאמרו מגמתי ומסלף, ונשתדל בצורה מכובדת ככל האפשרי להראות כי - כבעבר כן עתה - טענותיו ודבריו של מי שמרשה לעצמו באיטלאל של דעת גדולי ישראל להכריע במה שהוא מחלוקת ראשונים (לדעתו) ולשפוך דברי זלזול על דבריו הברורים של גאון הדור שלפנינו זללה"ה - אינם עומדים במבחן ההיגיון ולא במבחן המציאות. ויהיו נא אמרינו לרצון לפני אדון כל לכבוד השי"ת ותורתו ולכבוד עבדיו רבותינו הראשונים והאחרונים זללה"ה.

א

עצם הנדון - סוגית קו התאריך ההלכתי - ארוך ועמוק הוא מכדי שנוכל להכנס אליו במסגרת זו ולברר אוכל מתוך הפסולת הרבה, הענינים הדקים והמסובכים האלו אינם נקנים בלימוד מקופיא וזקוקים לעיון חודר ולהקדשת זמן רב ללימוד כל ההקדמות הנצרכות, עם זאת לא נוכל לפטור עצמינו מלכתוב בקצרה על הדברים שחזרו ונשנו שבמאמרו זה - מרביתם חידושי הפרטים המיוחדים אוטומטית לגדולי ישראל שלא הביעו כלל שיטה או דעה בפרטים אלו (אולי מדין זכין לאדם...).

בדברי בעה"מ: הרי"ש טוען שדברי בעה"מ וסייעתו דחויים מן המציאות שאין א"י במרכז הישוב העליון ואין תשעים מעלות למערבה וכל הראשונים חולקים עליו בזה שאין א"י באמצע והמציאות כדבריהם. והאמת שאין כאן "מחלוקת" אלא שהראשונים נקטו את הגיאוגרפיה המקובלת בזמנם שיש ס"ו מעלות מקצה המערב וקי"ד למזרח וכיום ידוע שלכל זה אין שום יסוד, ודוקא דברי בעה"מ שכנראה נכתבו ע"פ חז"ל או מסורת נכונים בצד המזרחי שיש כתשעים מעלות בקירוב מקצה המזרח לירושלים.

וכבר כתב החזו"א שלצורך חישוב העולם כחציו יבשה וחציו ים צירפו הקדמונים גם מעט מהים והוסיפו ממנו למערב, ותחילת החשבון ממזרח למערב ולכן ירושלים הרחוקה תשעים מעלות נחשבת אמצע, ואשר ע"כ החזו"א משתמש לפעמים בהסבר שקו התאריך של הראשונים עושה את ירושלים מרכז ליישוב העליון שש שעות מקדימים ושש שעות מאחרים.

אבל לקושטא דמילתא דברי בעה"מ אינם תלויים כלל בביאור הזה ובמציאותה של ירושלים במרכז, ודי לו בזה שהיום מתחיל בירושלים ומתאחר עד קצה המזרח שנטפל כבר לירושלים - בביאור המקובל יותר אצל החזו"א - ושם באמת המרחק שש שעות מירושלים. ולא אכפ"ל כלל כמה מתוך הי"ח שעות הם ים או יבשה.

ולא די לו להרי"ש שעשה עצמו כאילו לא ידע את כל זה, אלא שהוסיף עוד שכיון שהחשבון מתחיל מקצה המערב והרז"ה כתב "להדיא" שיש י"ב שעות משם לקצה המזרח הרי "נתברר" שגם לדעתו קו התאריך הרחק מיפן ויש לו ע"ז משל מבימה ובית כנסת וכו'. וכמובן שהוא עצמו אינו חושב שבעל המאור חשב את סין לרחוקה מזרח ארבעים מעלות לפחות ממקומה האמיתי, ושלפ"ז הרי ביאורו של הרז"ה בענין י"ח שעות אין לו התחלה, מכל מקום כשר בעיניו לכתוב גם דברים כאלו ולשים את הרז"ה (ואת החזו"א) לצחוק, למרות שלא הביא שמץ של ראיה או סיבה למה להתחיל את החשבון דווקא מקצה המערב ולשנות את היחס בין המזרח לירושלים שהם הנקודות הקובעות ושהם דברי בעה"מ מדויקים, ולא לשנות את המערב שגם עליו כתב הרז"ה "להדיא" שהוא י"ב שעות מקצה מזרח. וכאמור אין זה משנה לגוף הענין אם ידעו בעה"מ ודעימיה את המציאות בקצה המערב או לא ודבריהם יכלו להכתב גם בלי הנקודה הזו אחרי שהפרש מירושלים לקצה מזרח הוא אכן כשש שעות.

עוד הוא מאריך אם הרז"ה והכוזרי חשבו שהקו בקצה המזרח ישר ואין בזה כ"כ נפק"מ לדידן, אבל כבר הביאו שיש רמז ברור למעיין בס' המאור שבקו ירושלים - הפלך הרביעי בלבד מתחלק הכדור לארבעת הנקודות

שהזכיר, והוא דוחה זאת ממ"ש בעה"מ "על פני (כל) הארץ" ולא השגיח שא"א לנקודה להיות על פני כל הארץ, וכוונת בעה"מ ביחס לנקודה המקבילה שהיא "מתחת לארץ" ויש של"ג תיבת כל.

והוא מאשים ב"אי הבנה" שכן את הקו עושים באמצע הכדור כדי שיהיה ישר והם חשבו אז שבאמצע היישוב הוא אמצע הכדור, אבל הוא לוקה ב"אי ידיעה" שמעולם לא עלתה על דעת מאן דהוא שטות כזו שירושלים נמצאת בקו המשווה. [ועל "הבנתו" של מאן דלא ידע מאי קאמרי רבנן ותיובתא קמותיב להו יש ללמוד גם מקושייתו על שאזור ויאטנס גם הוא בפלך הרביעי (והוא בפלך השני) וראה גם הנתון שהביא שמסיביר ליפן חמש שעות].

וכל קושיותיו שלהחזו"א שהקו לא ישר יוצא יותר ממ"ח שעות שבת בעולם וזה נגד הכוזרי הם קושיות על כל קו תאריך כי רק זמן חצות היום שוה בכל קו אורך אבל השקיעות משתנות מצפון לדרום ותמיד יצא הפרשים בעולם של יותר מכ"ד שעות, ועל כרחך תפרש דברי הכוזרי בקו הרחב של ירושלים או שלא נחית לדייק בהפרשים כי אם בעקרון.

גם הוא מרבה דברים שפירוש בעה"מ דחוי מאחר שבאמת ניתן לראות את הלבנה פחות מכ"ד שעות אחרי המולד. ולא על בעה"מ לבד תלונתו אלא על כל גדולי חכמי התכונה כהרמב"ם שכתב כע"ז בהלכות קידוש החודש והראב"ע שגם הוא כתב כך, וברור שרק במקרים נדירים ניתן לראות בפחות מכ"ד שעות ואין תימה שהכלל של נולד קודם חצות נאמר ע"פ הרוב (גם היסוד"ע הביא שזהו הממוצע). וגם שייך לומר ע"ז לאכחושי סהדי שאם הבי"ד אינם בקיאים בחשבון לדעת שניתן היה בחודש זה לראות בזמן מוקדם יותר לא יקבלו עדות זו שהיא רחוקה מלהאמינה בסתמא.

וכמובן שהדוחק בזה הוא קטן בהרבה מהדוחק שיש בפירוש רש"י ועוד ראשונים שניתן לראות את הלבנה אחרי שש שעות מהמולד שהניח החזו"א בקושיא (אם כי לא "דחה" ח"ו), כשעד היום הזה לא ידועה מציאות כזו ואפילו בטלסקופ כמו שהביא, והמהר"ל בצדקתו נחלץ להגן על דברי חז"ל לפי הפירוש שהיה לפניו (ודבריו מחודשים ביותר למעיין שם), אבל ודאי שזה נותן מעלה לפירוש בעה"מ שמתאים ע"פ רוב עם המציאות.

[והוא עונה על מה שהעירו שאם ראו הלבנה אחרי שש שעות ראו כוכבים לפני הזמן שכתוב בגמ' ואכ"מ להכנס לעצם תירוצו, אבל שכח שכתוב שם שאילו כן יכלו לראות גם את כל כוכבי הלילה ביום! ולהאמין שכן היה אין שום מקום כמובן].

שוב הוא תולה בוקי סריקי בא' מגדולי הדור זצ"ל כאילו סבר שבעה"מ לא כתב להלכה, בעוד שברור שבעה"מ סבר שכן הוא הדין וכל חשבון הלוח שלנו מבוסס על הלכה זו "והשמועות האלו כהלכה הם אמורות", והדבר הוא כהקדמה ויסוד ידוע לפירושו ולא נלמד מהפירוש בגמרא, ועי' לקמן מה באמת נאמר על ידו זצ"ל.

וגם "מצא" בדברי בעה"מ שהוא בעצמו כותב שכולם חלקו עליו, וזה מביטוי הענוה שלו "וכמעט שהדיחוני בחכמתם חכמי ספרד ז"ל" ולא פגע ולא נגע כמובן, וגם הרדב"ז לדבריו כותב "שהראשונים חלקו על הרז"ה" ולא נמצא ברדב"ז שמו של הרז"ה כלל אלא נחלקו הראשונים עיין מ"ש הכוזרי והיסוד"ע.

ובאמת שלא הוצרכנו לכל זה שכן ההלכה בקו התאריך אינה תלויה אם פירוש בעה"מ בסוגיא הוא אמיתי וכמו שכותב החזו"א, ולענינו די בהקדמה שהוא מביא כדבר פשוט ומוסכם וכל הראשונים מסכימים לה. אבל לפי שכל הרוצים לנטות מדרך הקודש של הראשונים זה דרכם כסל למו לטווח חיצים נגד פירוש בעה"מ וכאילו אחרי שהוא דחוי ותמוה הותרה הרצועה לעשות מה שלבם חפץ, הוזקקנו להראות שלא מיניה ולא מקצתיה וכדברי החזו"א "אין אנו בני חורין לפרש מה שנתקשו בדבריהם". ואותם המלעיבים במלאכי מרום הראשונים ז"ל כאילו הם בני גילם עתידים ליתן את הדין גם אם זה נעשה באיצטלא של "כבוד גדולי ישראל מהדור הקודם" ותפילתנו "והשב לבבם אליך".

הראב"ד: והנה הרי"ש סומך בכל כוחו על דברי הראב"ד שלדעת הגרא"ז מלצר זצ"ל חולק עם בעה"מ, ולא נחה דעתו עד שקבע שחולק "מפורש" על בעל המאור ושכותב "להדיא" שקו התאריך י"ב שעות מירושלים, ולא היו דברים מעולם והפירוש הפשוט והמקובל הוא שהראב"ד אינו חולק אלא מסכים "להדיא" עם בעה"מ "שהימים מן המזרח הם מתחילים" וכך הבינו רוב העוסקים בענין זה (ומהם שלא הסכימו עם החזו"א כהגר"י מרצבך זצ"ל) והגרא"ז"מ הוא יחיד בדבר.

ואם שלא לנו ולכמותינו להכריע בזה הרי המעיין הישר מוכרח להודות שגם פירושו של הגרא"ז"מ דחוק מאוד שכוונת הראב"ד לדברי התוכנים, ושאת עיקר כוונתו לחלוק שקו התאריך י"ב שעות מירושלים טמן ברמז במה שמדבר על כבודה של ירושלים (כשבעה"מ ג"כ תולה בכבודה), וגם לא מזכיר כלל בהמשך מה שחלק על פירושם שכל היסוד אינו נכון, וגם את הכוזרי הוא מזכיר כאילו דבריו נכונים ורק בפירוש הסוגיא לא עלו.

ואמנם גם פירוש החזו"א בתיבת שבתות דחוק וכן מיקום ההשגה תמוה לדעתו אבל עדיין המוציא מפשט דברי הראב"ד שמסכים לבעה"מ עליו הראיה, ובאמת כבר נאמרו פירושים נוספים להשגת הראב"ד בתקופה האחרונה וראויים לעיון היטב וכללם שהראב"ד חולק על לשון בעה"מ או על ביאורו ושלא השיג את כוונת

הכוזרי שהיא כביאור הראב"ד (שמשמש באותם המונחים שבכוזרי למעין). ועכ"פ א"א בשום אופן להעמיד הלכה על פירוש יחידה גם אם זה מסתבר מאוד לכותב פלוני, ובכלל אין ידוע לנו אם המשיך הגרא"ז להחזיק בפירושו מוכרח אחרי שקיבל את טענות החזו"א ע"ז ופירושו בדברי הראב"ד, וי"א שאמר שאין דברי הראב"ד ברורים לו רק לבו אומר לו שהוא חולק (וצ"ע אם לתת אימון בזה) ואין שום מקום ללשון מדברת גדולות שנקט הרי"ש בענין זה.

הר"ן והריטב"א: ובדעת הר"ן והריטב"א שקילסו פירוש בעל המאור הרי בודאי שמסכימים להקדמות שעליהם נסמך הפירוש, ואחרי שנתפרסם מכתב הגרא"ז מלצר זצ"ל כבר ברור שלא עלה על דעתו להכחיש זאת, וכל הדברים התמוהים שכתב רי"ש מדיליה כאילו לא ע"ז כתבו או שהתכוונו רק שזה פירוש יפה בלשון הגמ' (כלומר השתעשעו בפירוש שלא מתחיל כלל שהרי אינם מסכימים לאיחור יח"ש - שרא ליה מאריה על דיבורים כאלו) יטול מה שחידש והוא מוכחש מדברי שלושת הרועים החזו"א הגרי"ז והגרא"ז זכותם תגן עלינו שלא סברו כן.

אלא שכיון שהגרא"ז סבר שהראב"ד חולק שוב א"א להכריע ע"פ הר"ן והריטב"א שהרי לא נאמרו דבריהם "הלכה למעשה" (הלכה - אבל לא למעשה - כמבואר בגמ' שהביא), והחזו"א חלק ע"ז שאין נפק"מ וע"ז הוסיף ג"כ "וכ"ז היה ראוי לדון אם היה מי שחולק בדבר והיינו צריכים להכרעת רוב הדעות וכו'", וכך סבר הגרא"ז עצמו שכתב בהמשך לדבריו על הר"ן והריטב"א "והגם שאין אני מראה ראשונים אחרים שסוברים בהיפוך וכו'" וכו"ל, רק רי"ש לא הבין זאת וכתב על מי שציין שלולא פירושו בראב"ד היה פוסק ע"פ הר"ן והריטב"א שהם "דברי הבל".

והואיל ואתא לידן מכתב הגרא"ז, לנכון העירו שקושייתו על הרז"ה איך לא נזכר ד"ז בש"ס והתנאים והאמוראים הלא הלכו על ימים, אינה מכריעה לפי המציאות - שכנראה לא נחית לה - שלא הגיעו מעולם לסין או לים שעל ידה, והעובדא שהמקום רחוק פחות מהקו של י"ב שעות ודאי אין בה כדי להכריע, ומ"ש הרי"ש על זה ששכחו דברי בעה"מ שכותב על יישוב יהודי בקצה המזרח - להד"מ והוא השוכח, ובעה"מ כתב רק שמלכות בבל הגיעה לשם ולכן זה "רמז" בתיבת לדידן. ואין ספק שבזמנם לא הכירו את סין ולא חיו שם ישראל אם לא מעשרת השבטים האבודים (- ועי' תוס' גיטין ח.).

היסוד עולם: וכיון שעיקר המבוכה הוא במה שהיסוד עולם מאריך לחלוק על הכוזרי והרז"ה, והרי"ש עושה עסק שלם ממה שכולם סוברים שהיסוד עולם חולק ודלא כחזו"א, הרי עלינו לברר בקצרה את מה שאמר באמת היסוד עולם ואת מה שתלו בו בלא שום טעם.

אין חולק שהיסוד עולם סובר בדעת הכוזרי והרז"ה שהיום אינו מתחיל מקצה המזרח אלא במקום אחר וכלשוננו: וכל זה השיבוש והבלבול בא להם לפי שחשבו שהתחלת קריאת כל יום מימי השבוע הוא ממקום אחר ולא מקצה המזרח, וכמ"ש גם שכשזוהרת השמש בקצה המזרח הוא להכוזרי והרז"ה יום שישי בעוד שלראב"ח ר"י בר ברוך ור"ח הדיין הוא כבר בוקר יום שבת. וכפי הנראה הוא מסופק בכוונתם אם היום מתחיל בירושלים או במקום אחר שאינו בקצה המזרח ממש.

והיסוד עולם חולק בתוקף על מה שהבין בכוונתם, שא"א שיהיה קו המחלק את היום בין אנשים העומדים ביום אחד. וממילא אין מציאות לאיחור י"ח שעות שלהם, ולדעתו היום מתחיל בקצה המזרח ומסתיים בקצה מערב היישוב ואין צורך כלל לקו תאריך.

ואחרי שהחזו"א מבאר שדעת הכוזרי ובעה"מ איננה שונה ושדבריהם על 'שוכני קצה המזרח' אינם על שוכנים בדווקא כי אם על הנקודה שבין היבשה לים וששם הוא חשבון י"ח שעות מירושלים הרי אין כאן שום מחלוקת ודעת כל הראשונים שווה שתחילת היום בקצה המזרח [וביאוריו של הגרי"מ ט שכוונת 'קצה המזרח' של היסוד עולם לטבור הים דחויים מאליהם למעין ביסוד עולם ועי' לחם יומם ואכ"מ אחרי שהרי"ש חסך לנו את הדין בזה] וזה המקור לפסק הלכה שלו.

[ואם כי היסוד עולם עצמו חשב - ע"פ מדע הגיאוגרפיה בזמנו - שיש קו"ד מעלות מקצה המזרח לירושלים ולפי"ז גם קו התאריך שלו למעלה משבע שעות לפני ירושלים, כבר כתב החזו"א שמה שהוא מייחס זאת לגמ' הוא דעת יחיד ואינו מתאים עם הרמב"ם והוא עצמו הדבר מרופה בידו, ומצד עצם הדבר הרי אין בשום מקום קו"ד מעלות לקצה המזרח (אלא נגד ירושלים יש פחות ובצפון - יותר) וברור שכוונת היסוד עולם לקצה המזרח האמיתי ולא דווקא למספר המעלות השגוי שהיה ידוע להם].

והטענה היחידה שאפשר לומר היא שא"א להוכיח מדברי היסוד עולם שיפן מחוץ לקו, כיון שהוא דן רק על היום ביישוב - חצי כדור עליון, ששם היום מתחיל במזרחו ומסתיים במערבו ועל "הים" לדעתו אין צורך לדון (ואפשר שסבר שאין כלל סדרי יום ולילה שם כמו בחלל) ואין ברור בדבריו איך לחלק לדידן את חצי הכדור התחתון (ואם כי מהטעם שנתן ע"פ מה ששם נתלה החמה מסתבר להתחיל דווקא מקצה המזרח גם לדידן הרי יש לדחות ואכ"מ) וכבר עמד בזה החזו"א וכתב שעכ"פ אי אפשר לחושבו כחולק על הרז"ה בזה בשום פנים.

ומעתה תבין שכל מה שמכניס רי"ש כאילו החזו"א חולק על הרדב"ז שכתב שהכוזרי ויסוד עולם חולקים ושכל

גדולי ישראל לא אבו לקבל את שיטתו בזה וכו' אינו אלא בלבול, שהחזו"א לא חידש שהיסו"ע אינו חולק על הרז"ה אלא ביאר שהרז"ה מודה למה שטוען עליו היסו"ע, ומי שהבין בדברי הרז"ה כמו שהבין בו היסו"ע היה פשוט לו שיש כאן מחלוקת, ולפי החזו"א דעת כולם שווה לקצה המזרח של היסו"ע וכן היא ההלכה ולא נדחו דברי הרז"ה מעולם כמובן. [ואיך שהבין הרדב"ז לא נדע אבל לייחס ליסו"ע קו תאריך בטבור הים הוא מופרך לגמרי כמו שסבור גם ר"ש עצמו ובודאי לא כיוון לזה הרדב"ז].

אבל ר"ש שרוצה בדווקא לעשות מחלוקת מוצא "דיוקים" ביסו"ע שהוא חולק לא רק על מה שהבין ברז"ה שהיום מתחיל במקום אחר וכו"ל אלא גם על עצם הרעיון שהים מאחר ליבשה, ואם כי לדעתו היסו"ע דן רק על הישוב ולכן אין ללמוד מדבריו שתחילת היום בקצה המזרח וממילא ה"ה שאין ללמוד ממה שכותב שמסתיים בקצה מערב, יש לו דיוק שהיסו"ע חולק גם על העקרון ולו ידונו על הים היום יסתיים "אי שם באמצע" ובלבד שלא במקום שקבעו הרז"ה והכוזרי.

וכך יוצא משפט מוזר כמו: "הפשטות שהיסו"ע והראב"ח חולקים על הרז"ה וסוברים שאין היום נמשך כולו כלפי המערב ולא דנו אלא על היישוב שמתחיל בתחילתו בקצה המזרח ומסתיים בסופו ובזמנם לא דנו על הים אך היום שדנים עליו צריך להטפיל את הים לשני הצדדים למזרח ולמערב" ז"א לא דנו ואע"פ שלא דנו חלקו על העקרון ואע"פ שלא פירשו נסביר אנחנו מהו המקום שצריך להיות וניחם אותו אליהם, וזה עוד "דעת רוב גדולי ישראל שלא אבו לקבל את שיטתו של החזו"א".

וכשדברי היסו"ע מבוארים ופשוטים שכלפי מה שהוא חושב שבעה"מ ממשיך את היום דרך הים לתוך היבשה שבקצה המזרח הוא חולק עליו, נקום אנחנו ונכניס מדיוקים קלושים עוד מחלוקת מלאכותית שכוון היסו"ע ברוח הקודש שיבוא יום וכן ידונו על הים והודיענו שהרז"ה אינו צודק גם בזה - בלי שום נימוק וראיה - וגם לא גילה לנו מהו המקום שיתחלף בבוא היום הנ"ל.

וכמו"כ כשהיסו"ע מתווכח שאי אפשר שיהיו שני אנשים סמוכים שהיום שלהם שונה, ודבריו נאמרו ביבשה שהרי על הים איננו דן, איך נלמד אנחנו - שכן דנים על הים ויודעים שמוכרח להיות קו תאריך - מדיוקים קלושים בדבריו שלא רק על היבשה זה בלתי אפשרי אלא גם בנקודה שבין היבשה לים ורק בתוך הים שלא כ"כ מגיעים לשם זה אפשרי, ונעשה אותו חולק בזה בלי שום סיבה על הרז"ה והכוזרי, כשכל הנידון הזה לא עלה כלל על דעתו.

ולא עוד אלא שלפי דיוקו ג"כ יוצא מהיסו"ע "שקו התאריך הוא באמצע הים" וחלקים גדולים מארה"ב יקדימו לאר"י לפ"ז ואיך נוצר הקו י"ב שעות מירושלים שאיננה באמצע היישוב העליון ולא נזכרה כלל ביסו"ע, אלא שהוא לומד מהיסו"ע רק זאת שהרז"ה איננו צודק ועל מיקום הקו המדויק הוא יודע לבד מפשטות חז"ל וסברא מוכרחת וכו' (המכונה: אשובה אל אישי הראשון...) ובדרך זו הרי ביכולתו לזכות את הקו הזה לרש"י ורשב"ם ור"י ורבינו תם בדיוק כמו להיסו"ע כמובן. וגם לשיטתו הרי אין לדברי הראב"ח ור"י בר ברוך ור"ח הדיין שום קשר לענין ואינם חולקים על הרז"ה - שהיה בדור שאחריהם - בשום מקום.

ואמנם אם היינו מחליטים שהיסוד עולם חולק על הרז"ה והכוזרי באיזה פרט, כבר שמענו מפי כתבם של רבותינו שאין הלכה כמותו נגד הפוסקים המפורסמים וכמ"ש מזה הג"ר שמחה זעליג מו"צ דבריסק, וכמו שרמז החזו"א על הרז"ה וסייעתו שהם "מארי דתלמודא", וכן הגרי"ז מבריסק שכפה"נ חשש שהוא חולק הסכים במברקו לסמוך על שאר הראשונים, והגרא"ז מלצר שבתחילת מכתבו להחזו"א טען שהיסו"ע חולק לא הביא אותו בחשבון להלכה וכתב שאין אני מראה ראשונים אחרים שסוברים להיפוך, אבל לקושטא דמילתא נתבאר שאין שום הכרח לעשותו לחולק על בעה"מ וסיעתו.

ואדרבה כפי שכתב החזו"א בקונטרס יח"ש עיקר הכרעתו שלא ללכת בכל מקום אחרי קו התשעים מעלות מסתמכת על היסו"ע ודעימיה שקבעו קצה המזרח בסתמא, וע"פ זה החליט שגם להרז"ה העיקר הוא קצה המזרח בכל מקום שהוא, אם כי לא יותר מ"ח שעות כדמוכח מהגמ' לפירושם ומשום ששם עיקר היבשה או כנגד ירושלים וכו'.

[ויש למחות ביד מי שכפי הנראה לא למד את הקונטרס ולא את המכתבים שבקובץ אגרות, ומתמם וכותב "וכאן הבן שואל" (- וכנגד ארבעה בנים דברה תורה...) "מה הבסיס לכל המסלול הזה וכו' והיכן יש לו צל של רמז וכו'" כאילו חשוד החזו"א להמציא דברים בלי שום סיבה, וכל זאת כשהכל מבואר היטב במקומות הנ"ל מגמרא ומסברא, דרשו מעל ספר ד' וקראו - אחת מהנה לא נעדרה].

ואגב נעיר גם על סילוף דברי החזו"א כאילו הוא מסכים שהסברא הפשוטה היא לעשות את קו התאריך י"ב שעות - מה שהתנגד לו בנחרצות, ולא כתב אלא שמחשיבותה של ירושלים אפשר לעשותה התחלה ואפשר לעשותה מרכז ודעת הראשונים (שהוא מכנה אותה "פשרה") שיתחיל היום מירושלים וימשך רוב העולם אחריה אבל היבשה שממזרח עד האוקינוס נטפלת אליה ודי לנו בזה שלא יהיה מקום חלוק מירושלים כ"ד שעות את"ד הבוררים למעין שם.

(והמיתמם מקשה על דבריו מהיסוד עולם שלא ידע מאמריקה בלי שים לב שהחזו"א עוסק כאן בראשונים האחרים שקבעו את התחלת היום ע"פ ירושלים, ושדבריהם הוא צריך לאפוקי ממי שחשב שהדברים תלויים באי ידיעתם את היישוב התחתון, ובהשקפה מעמיקה - שלא כ"א מסוגל לה כפה"נ - מתברר שדבריהם נכונים

גם לפי תמונת העולם שלנו עי"ש ודו"ק).

סברת י"ב שעות: והנה עם סברת י"ב שעות שלדעת רי"ש היא פשוטה ומוכרת וכו' אין מן הענין להתווכח, אחרי שמדברי בעל המאור והכוזרי ידוע היפוכה שדווקא משום חשיבות ירושלים צריך היום להמשך י"ח שעות אחריה, ולא שמענו אף אחד מן הראשונים שחולק ע"ז [מלבד לפירושו של הגראז"מ בדברי הראב"ד וכבר כתבנו ע"ז], הרי בודאי סברתנו בטלה ומבוטלת גם אם לדעת מאן דהו היא פשוטה.

ומבין השיטין נראה שעיקר תקיפותו של החזו"א והטעם שיצא מגדרו לפרסם דעתו ולהורות לרבים בכל כח הוא כנגד העוז שמצאו בנפשם - והראשונים בזה מן המשכילים - כדבריו - לעקור הלכות קבועות מן הראשונים בנימוק שחז"ל או הראשונים לא ידעו את המציאות, ושע"י סברא מסתברת ככל שתהי' אפשר לדחות דברים מפורשים בראשונים ולהחליט שהם מוזרים וכד' והרבה יש להתלונן על "עלבון התורה" בזה כדבריו.

ובאמת כשהסכים הר"ש מוהליבר ז"ל לאותו משכיל שפתח את הדיון בזה שצ"ל הקו י"ב שעות מסברא (וסייג דבריו אם יסכימו גדולי הדור) לא הסכימו לכך גדולי ישראל כידוע, ואף הגאון מלובלין בעל חיבת הקודש שכתב שזה מסתבר הסכים שא"א להכריע עי"ז בין הראשונים (לפמ"ש שנחלקו בזה).

אבל כיון שהרי"ש חוזר ושוב ושוב שזו פשטות דברי חז"ל בש"ס ובזוה"ק וכו' שאר"י היא אמצע העולם וכו', נזכיר שוב שאין שום ראשון או אחרון שפירש כן שהרי אין שום משמעות למושג, "אמצע" בכדור, ושנאמרה מימרא זו לענין קו התאריך הרי ודאי עדיין לא עלה ע"ד אדם מעולם, ובדברי מהר"ל שמביא כתוב להיפך שאר"י היא אמצע במהותה ולא בדרך מדידה כמבואר למעייני שם.

ורק מפני שבעל 'היומם' הניח לדבר שא"א לחלוק עליו שכדי לקבוע קו תאריך צריך להיות "מרכז" שממנו יש י"ב שעות למזרח וי"ב למערב, החליט שאין לבני" מרכז אחר מירושלים וכו', אבל כפי שהאריכו החזו"א ואחרים באמת אין זה מחויב שקו התאריך תלוי במרכז - גם אם נניח שאר"י מרכז העולם - ואין צורך אלא בנקודה מסויימת שבה קובעים את ההתחלה.

ונקודה זו היא לדעת הראשונים קצה המזרח או צ' מעלות מירושלים - כל אחד לפי ביאורו בטעם עדיפות הנקודה הזו - ואין שום סיבה או רשות לחלוק על הראשונים מסברא שאינה מוכרחת או "לזכות" אותה לגדולי ישראל שרובם לא דנו בה ולא הזכירו אותה מעולם, ורבים מן המוזכרים ברשימתו כחולקים על החזו"א חלקו גם עליה.

ב

בפרק זה נשתדל לברר קצת את נכונות ההנחה או הטענה כי "רוב גדולי ישראל חלקו על החזו"א" בשאלת קו התאריך, מטבע הדברים מדובר בסוגיא עדינה ואשר לא כל הניתן להאמר בה יכול לעלות ע"ג הכתב, אך מ"מ להוציא מלבם של הסוברים כאילו דעת יחיד יש כאן שאין הלכה כמותו - ולמרבח הצער ישנם גם ת"ח שנתפסים בטעות זו - יש לברר את הנושא ואת העובדות.

ראשית כל צריך להבין שאין מדובר בשאלה תיאורטית גרידא, מדובר באנשים שהצורך לקבוע אם יום השבת המוחזק אצלם הוא בטעות גרידא "נוגע לחייהם". גם הפליטים שהגיעו ליפן ממערב - ממקום שהוא לכו"ע מזרח העולם החזיקו בטבעיות את חשבון הימים כפי שהיה מקובל אצלם קודם לכן כשלמראה עיניהם גם הקהילה המקומית וגם התושבים מאוה"ע מחזיקים באותו חשבון.

דברי הכוזרי והרוז"ה שעל פיהם נשמעה הדרישה לשנות את היום הרי לא הובאו בשו"ע או בפוסקים להלכה, בכדי לברר אם יש חולקים עליהם ואין לפסוק היה צורך בספרים נדירים (שביפן ודאי לא היו בנמצא), ואילו לשמור שתי שבתות בכל פרטיהם כמעט בלתי אפשרי. ההכרעה הטבעית והמתבקשת היא שלא לשנות את החשבון.

לא רק מבחינה רגשית אלא גם מבחינה הלכתית כך הם פני הדברים, מי שאינו יודע מתי שבת דינו שמונה ששה ומשמר שביעי ולעניננו - נשאר בחשבוננו הקודם. לא פלא שבמכתב הג"ר שמחה זעליג מו"צ דבריסק - שהיה ביד הגולים - הנוקט במפורש שהלכה כבעל המאור ושאינו לשנות במקום שנוהגים כך, אינו מחמיר ביפן שאין המנהג כך אלא לדאורייתא ולא לשנות את סדר התפילות וכדומה, שכן בשביל לשנות צריך בירור גמור שהמנהג הקיים בטעות יסודו ואין לו על מה לסמוך.

בבירור מקיף כזה שמסקנתו שאין שום חולק בראשונים על דעת בעה"מ הברורה, שהיא תקפה גם לפי ידיעות זמנינו, ושיש לשנות את המנהג ביפן, היה מן החזו"א אכן יחידי, כפי שהיה יחידי בהרבה מקצועות בתורה שהניחו לו קודמיו מקום להתגדר בו ולמצות מידותיהם של ראשונים הלכה למעשה. מובן שאין מקום להציג את קודמיו שהניחו את הדברים בספק מסוים כחולקים עליו בזה.

גם אחרי שהתפרסמה דעת החזו"א הרי נקל להבין שבהתעורר למי מחכמי הדור ספיקות או אפילו פקפוק כלשהו - ולו באחת מהנחות היסוד של החזו"א - (למשל בשאלה אם יש חולקים על בעה"מ או אם יש להתחשב בקושיות על דבריו או אם היו דבריו נאמרים גם במציאות שלנו, ובכלל אם יש תוקף למנהג שיש שחשבו שהוא מנהג עתיק של שותו"מ וכד' -) הרי חזר הדבר לספק, ושוב א"א לבטל את השבת הנהוגה, וכ"ש שהיא הראשונה, וצריך להחמיר ביום א' כפי האפשרי.

לאור זאת, אך משגה הוא למנות את מרבית גדולי ישראל שהחמירו - במידה זו או אחרת - לעשות שני ימים שבת ויו"כ כחולקים על החזו"א, ובודאי שא"א מחמת זה לייחס להם את שיטת י"ב שעות או את דעותיו של מאן דהוא על אפשרות לדחות מהלכה את דבריהם של בעל המאור וסייעתו בדברים בעלמא. ניתן ללמוד מדבריהם רק זאת שעדיין "אין הדבר ברור להם כאחותו" שכך צריך לפסוק למעשה.

אין לטשטש גם את ההבדל היסודי בין הכרעה בעיקר הדין לבין הוראה למעשה, הוראה מגדולי הדור שאח"כ - שבפניהם עמדה כבר מחלוקת - איננה הכרעה שלא כהחזו"א במו"מ של הלכה אלא הנחיה כיצד להתנהג במצב ספק כזה כ"ז שלא נתברר הענין לגמרי. ובודאי אין מקום להזכיר מאלו שלא ירדו כלל לעומקה של הלכה להכריע בזה בעצמם והסתמכו על קודמיהם - שכאילו חלקו גם הם על החזו"א ולייחס להם דעות כאלו שלא עלו על דעתם.

וכפי שעשרות רבות של גדולי תורה מתלמידי החזו"א ותלמידיהם שמורים כשיטתו אינם נחשבים כלל במאמרו של ר"ש, באותה המדה אין להזכיר גדולי תורה אחרים שהורו ע"פ אחרים במה שחשבו למחלוקת או למנהג, הדבר נוגע לכל היותר למי שרוצה ללכת לשם וחושב שתלוי באפושי גברי, אבל במאמר המתיימר לברר את שורשי המחלוקת והמקורות צריך להביא רק את מי שהתייחס לדבריו של החזו"א וחלק על מסקנותיו או עכ"פ התייחס לעיקרי הנושאים שבדין וכאלו היו מעטים מאוד. [ואין לשכוח שהוראת החזו"א נודעה בא"י רק באלול תש"א וטעמו נתפרסם בקונטרס יח"ש רק בשנת תש"ג ולא היו דבריו ידועים לפני כן אלא ליחידים]. ואילו כן היתה הכוונה להזכיר את כל השמות שהורו בענין זה בלי להתייחס לטעמי הכרעתם הרי מאידך גיסא גם א"א להכניס לרשימה חכמים כהגר"י מרצבך זצ"ל או הגרי"א הענקין זצ"ל אשר למרות שהציעו שיטה אחרת למקום קו התאריך כתבו מפורשות שאינם כותבים למעשה אלא כדנים בקרקע לפני החזו"א ובביטויי התבטלות מופלגים. (צא ולמד מה בין קמאי לבתראי...).

ובודאי לא זו הדרך ולא זו העיר לבלול לעיסה אחת את כל אלו שהורו בתורת ספק או בתורת ודאי, מפי עצמם ומפי אחרים, כשיטת י"ב שעות או כהחולקים עליה, לפני החזו"א ואחריו, להלכה בלבד או למעשה בלבד, ולעשות מכ"ז "רוב גדולי ישראל שחלקו על החזו"א" ואח"כ לייחס להם שיטות ודעות שחלקם נאמרו ע"י יחידים וחלקם הם מפלפוליו של הכותב בעצמו וכאילו כל הנזכרים ברשימה סברו כך.

זאת ועוד, הבא להכריע את ההלכה ע"פ שמות החולקים ומנינם אינו יכול גם להתעלם מהשאלה העקרונית: האם רב פלוני בר פלוגתא של החזון איש שניתן לקחתו בחשבון. ואם לגבי כל התורה כולה הדברים הללו תלויים בעוה"ר בהבדלי חוגים והשקפות וכו' הרי עכ"פ בענינים אלו מובן שצריך להיות בר הכי לדון בהם, ולא למותר יהיה להזכיר כאן את האמור במכתב הרב זיון לחזו"א "כבוד הרב הראשי שליט"א אומר שכאן באר"י עד כמה שהוא יודע רק שני אנשים שהתמחו בשאלה זו כ"ג שליט"א והרימ"ט שליט"א או את דברי הגרימ"ט עצמו במכתבו "אילו שיערתי שהדר"ג עסק במקצוע שכזה או שהייתי ודאי מתיישב עם מעכתר"ה בטרם כתבתי תשובתי או שהייתי אומר לפנות להדר"ג (!) ובהיות שלא שיערתי למי מגדולי ישראל אפשר להתיישב בדבר זה מצאתי א"ע כמכרח להשיב" ודי בזה לחכימא.

ואם כי קשה לפרט מפני הכבוד הרי עובדא היא שגאונים מפורסמים שעסקו בשאלה ואף כתבו עליה תשובות חסרו להם פרטים יסודיים הנחוצים להכרעה ויש שמוכח שלא הבינו אפילו את נדון הספק. וכמובן שכבוד א' הסתר דבר אך א"א להתעלם ולהכניס ברשימת החולקים על החזו"א כאלו שלא הבינו כלל את דבריו.

ומעתה אף שלא נוכל להתייחס אחד לאחד לכל הרשימה שהביא הרי"ש בהערה בסוף מאמרו מטעמים מובנים, [ואחד מהם הוא עצם העובדא התמוהה שהבעת דעה נגד החזו"א כמוה ככרטיס כניסה לרשימת "גדולי ישראל" שאי"ז מעסקנו לדון בדעת כ"א מאלו] הרי בהתחשב בכל מה שהזכרנו, ובהשמטת שמותיהם של אלו שהמקורות היחידים בדעתם הם בלתי מוסמכים לחלוטין (- מכתבי רמ"כ וכד' שעור נאריך בהם לקמן), ימצא המעיין בקלות שמספר "גדולי ישראל שחלקו על החזו"א" ניתן למנותו על אצבעות יד אחת, וגם מהם לא ידענו אם ראו את כל דבריו וחלקו עליו ומאיזה טעם.

[ורק זאת נציין בכל זאת: שהאדמו"ר מגור זצ"ל לא הביע בעצמו שום דעה בשאלה, שהשמועה מהגר"א קוטלר זצ"ל מוכחשת ממכתב הרי" לויס מיפן ובתשובות והנהגות יש שמועה להיפך, שבקשר לדעת הגר"מ פיינשטיין והגרש"ז אוירבך זצ"ל יש לעיין היטב בכל המובא בס' תאריך ישראל כדי להסיק אם הם אכן חולקים על החזו"א, ושדעתו של יבדלח"ט הגר"ש ואזנר איננה בשום אופן דלא כהחזו"א ואדרבה - כמבואר למעין בתשובותיו].

ומקומם מאוד הנסיון להציג את דעת החזו"א כיחידאה המחזיק בשיטה מוזרה כשכל מי שמעיין קצת בענין רואה שהיא היותר מוצקה ומבוססת ע"ד הראשונים. והרמזים כאילו המחזיקים בדברי החזו"א סוברים שאסור לחלוק עליו או לעיין יותר מדאי בדבריו אינם אלא מהרהורי לבו של הכותב החפץ להפוך סוגיא חמורה זו לענין פוליטי בלבד ח"ו.

והאמת שת"ח רבים שהתעמקו בסוגיא זו הגיעו למסקנת החזו"א בלי קשר לעדות ולחוגים ובלא שיהיו נמשכים אחרי דעת החזו"א בכל הענינים. [ומכללם חשובי חסידי סטולין קרלין כהגר"א בריזל זצ"ל ויבדלח"ט הגרא"ב קעפטש], וגם אם הם מסכימים שיש דברים שיתכן לומר דלא כהחזו"א ושיש פרטים בדבריו שהם

מוקשים או אינם מוכרחים [וגם בתוך מאמרי ר"ש באו כמה הערות נכונות] עדיין הם סבורים שביסוד הדברים דבריו ברורים ומוצקים ובלי שום השואה ויחס לשיטות האחרות שהתפרסמו בזה שאין להם על מה שיסמוכו. ולענין מעשה ישאל כ"א לרבותיו אם יכול לסמוך על שיטת החזו"א לגמרי או לחוש לדעת החולקים ועד כמה להקל ולהחמיר לכל צד, ואין דברינו אלא לברר "שיטת החזו"א שהיא ע"פ הראשונים אין לעבור עליה ח"ו" [כלשון הגאון בעל שבט הלוי שליט"א] ושלחלכה נראים דבריו ומחזורים היטב וכן"ל ולא כפי שניסו להציג זאת.

ובשולי הדברים נעיר גם על האריכות שזכתה לה השאלה כיצד נהגו בפועל ביפאן ועד כמה התקבלה הוראת החזו"א. אם שבאמת הדיון בזה מיותר לחלוטין, והשאלה אם הפליטים שם או חלקם סברו בשנת תש"א שהחזו"א הוא חד בדרא והלכה כמותו או שחשבו שצריכים להתחשב יותר בדעת החולקים איננה מעלה או מורידה כלום מאמיתות פסקו של החזו"א או מגדלות תורתו כמובן, אך מאחר וכוונת הכותב בזה ידועה נתייחס גם לזאת בקצרה.

כפי שהענינו לעיל המצב הטבעי ביפן היה לנהוג עיקר שבת בשבת שלהם (וזו היתה ההוראה הידועה להם מהגרש"ז ריגר מבריסק) וכפי שמתאר זאת הגר"י ליס במכתבו: רבים מאחינו בני תורה ומהרבנים ותלמידי ישיבות הק' קשה להם להזהר אפי' מענייני דאורייתא ביום א' בשבת העולמי ורובם אינם נזהרים מאיסורי דרבנן - כפי שהוכרע מאליו ע"י בעלי הוראה אחדים - ויחידים יחידים ממש מתאמצים להזהר ולשמור שתי שבתות כהלכתן. עכ"ל. ועוד שם: שהבעלי הוראה היחידים שנמצאים בכאן הנם פוסחים על שתי הסעיפים מפני שקשה להנהיג בפה אחרת ממה שמוסכם בין כל שכנינו האוה"ע ע"כ.

והגיוי מאוד שגם לאחר הוראת החזו"א המשיכו מרבית בני הישיבה להזהר מאיסורי דאורייתא ביום שנהגו בו עד אז עיקר שבת ושאיחיהם בני ישיבות אחרות ע"פ הוראת רבנים אחרים המשיכו לחשוש לו [ויש מספרים שהרה"ק מאמשינוב פעל אז על הפליטים שלא יחללו שבת זה ביומו של זה] אם כי ידוע שהיו גם כאלו שלא חששו יותר ליום השבת שלהם [ובודדים עשו זאת בפרהסיא].

ומובן שאין בכך כדי להמעיט מעוצמת העובדה שבני ישיבת מיר שינו בפועל את עיקר יום השבת - לתפילה וקידוש ואיסור מלאכה עכ"פ בדרבנן - ע"פ הוראת רבם הגה"צ (בן גילו של החזו"א) שהחזו"א הוא הפוסק שבדור ובלא להתחשב בדעות האחרות, וכל לב מרגיש מבין את החידוש המופלא שבכך ואינו מתעקש להתעסק דווקא בשאלה אם גם חללו את השבת של בני המקום עפ"ז. [ולקושטא דמילתא לא ידוע כלל על הוראה מהמשגיח בענין זה וכפה"נ עשה בזה כ"א לפי הבנתו].

גם הצגת ההתנהגות שם כמחלוקת חסידים ומתנגדים איננה נכונה. אמת שגם מתחילה היו בני ישיבת מיר המעוררים העיקריים על הצורך להחמיר לשבות ביום א' שלהם וגם לאחר מכתב החזו"א הם אלו שרובם הורה להם לנהוג כמותו, אבל גם רבים מהאחרים ששהו שם נהגו כך - כל אחד ע"פ הבנתו בשאלה ומדת היר"ש שלו - וכידוע הרה"ק מאמשינוב החמיר בשני הימים, וע"פ עדויות נקט לעיקר את יום א' - עכ"פ אחרי תשובת החזו"א (ראה בס' גבורי החיל, ובהזריחה בפאתי קדם) וגם הגרש"ד מרגליות מתלמידי יח"ל כותב "לנו שבת מיוחד ולאנשי קובע שבת אחד".

[ומה שהביא ר"ש מהגרא"ז ש"הלומדים מליטא התחילו מונים שתי שבתות" תמוה איך יפרש מ"ש שם "שהליטאים ישנו את יו"כ" אם לא שלא ידע כלל על מציאותם של אחרים, גם קשה להניח שלהגרא"ז היו ידיעות טריות על המצב שנוצר אחרי שהגיעה תשובת החזו"א ובפשטות כוונתו על מה שהם מחמירים מתחילה בשני הימים. גם בספר היומם ובמכתב הרב זוין מתואר שכל הנמצאים שם מחמירים בשני הימים מבלי להכנס לפרטים שכנראה לא היו ידועים להם, ומ"ש החזו"א להרימ"ט "שבשבילנו הוטל דבר בספק" כוונתו מובנת שבגללו ובגלל הרימ"ט שלא השתוו בדעותיהם קיים כעת הספק לגבי יו"כ ולא מובן מה הביא מזה].

ועיקר מה שאין להשכיח הוא שכשבוועיים אחרי שבאה תשובת החזו"א כבר שהו רוב בני ישיבת מיר בשנחאי ובשבוועות שאח"כ עברו לשם כולם, וכל העדויות והסיפורים צריכים להיות רק מהשבועות האלו, וגם בהם הרי באופן טבעי עוד לא התגבשה עמדה אחידה עד כמה לשנות וכד', ואילו השאלות לענין יו"כ כבר הגיעו בעיקר מן הפליטים האחרים או מהמקומיים והרי שלא עלה גם על דעתם שלא לחשוש לדעת החזו"א, ואין בסיס להצגת העובדות בצורה שונה.

ג

ענין מיוחד יש לנו בבירור דעתם של גדולי הדור ההוא הגרא"ז מלצר והגרי"ז הלוי זצ"ל והוראתם בענין זה. ר"ש עצמו מקדיש לכך אריכות גדולה, אך למרבה הצער למרות שהדברים כבר ברורים ומוכחים ע"י מקורות שלא היו בידו בזמן כתיבת מאמרו הראשון הוא עומד על שלו, נדרש א"כ למענותיו וטענותיו בענין זה. עיקרי הדברים נוגעים למהימנותו של אחד הכותבים הפוריים ביותר בענין זה ואשר ר"ש הסתמך עליו כמקור מוסמך בעינינו עצומות. מוכרחים אנו א"כ לפרוס בקצרה את תמצית העובדות הידועות לכל מי שעסק מעט בענינים אלו.

הרמ"כ ע"ה שהיה ת"ח ובקי גדול - בעיקר בענינים שבאגדה, החל בשנת תש"ד לפרסם שיטה חדשה בענין קו התאריך כאילו מה"ת אין כלל קו קובע והוא נקבע לפי האנשים הראשונים הבאים לכל מקום. עם השנים

החל לפרסם על עוד ועוד מגדולי ישראל ומהאחרונים מדורות קודמים העומדים בשיטתו או עכ"פ דלא כבעה"מ והחזו"א. העוקב אחר הציטוטים המובאים על ידו אינו יכול שלא לגלות שהם מלאים השמטות ותיקונים הנחוצים לתוצאה הרצויה לו ושגם עדויות ושמעות פושטות צורה ולובשות צורה וכו' כך שמהימנותו מוטלת בספק בכל מקום שהוא המקור היחידי.

לכל נחשב כמטילים שיקוצים על מי שאינו יכול להשיב נזכיר רק ברמיזה ובקיצור מדברים שכבר התפרסמו בחייו, כמו למשל דברי הגרימ"ט ב"תלפיות": "ובנוגע להודעתו שגדולי ישראל בירושלים הודו לשיטתו - אני שמעתי להיפך: אין עדיין אחד מהם שמבין את שיטת הרב כ. או למשל דברי הרב ח"א ליפשיץ מנהל איגוד"ר ב"כרם": "יש לתמוה איך הרהיב בנפשו שיצליח ליקח את הקורא בבטחה שלא יקרא את גוף הדברים המובאים בציטוטים שלו... בזה יוכל כל אדם אף שאינו בעל מקצוע בענין זה להוכיח על הסילוף הזדוני של המקורות שהוא משתמש בהם לחזק את דעתו"..." ובחריפות עוד יותר בדברי הגרא"ח צימרמן ב"המאור" עליו ובקונט' שני ב"כרם" על ה"תשובה הגנובה" של "שועל המשתמש בשועלים" ואכמ"ל יותר.

ולעניננו: בחורף תשי"ד מיד לאחר פטירתם של החזו"א והגרא"ז מלצר זצ"ל פרסם הרמ"כ בהפרדס קונטרס גדול בענין השבת במזרח העולם, וגולת הכותרת: מכתבים שהשיג מגדולי ירושלים אחר "שהסביר" להם את שיטתו ה"ה הגרא"ז, הגרצ"פ פרנק והגרי"א הרצוג. לא נכנס כאן לשאלה אם מכתביהם של הגרצ"פ והגרי"א יצאו מתח"י בנוסח זה ולעצם תוכנם של אותם המכתבים שיש הרבה להאריך עליהם, עניננו כאן במכתבו של הגרא"מ שכבר היה אז כאמור בעלמא דקשוט.

המכתב בפני עצמו מוזר מאוד הן בסגנונו (ג"א מסכים לפסק ה"ב"ד בא"י...) והן בתוכנו. קשה מאוד לקבל שהגרא"ז פירש כך את תשו' הרדב"ז, וכ"ש את דברי השואל ומשיב שאין ממנו רמז לשיטה זו, וכבר עמדו על כך שאין להאמין שיצאו מתח"י הגרא"ז דברים כאלו. תמוהה עוד יותר העובדה שהגרא"ז מעיד כביכול עדות שקר שפסק ה"ב"ד בא"י בשנת תש"ב היה מבוסס על תשובת הרדב"ז ושהוחלט שם "שלא לשנות את השבת בשום מקום בעולם לא ליום ראשון ולא ליום שישי" כלומר שלא כדעת הגרימ"ט ג"כ, בעוד כל הנוגעים בדבר ומשתתפי האסיפה מעידים שלא הוכרעה שם כלל שאלת הקו המדויק והנידון היה רק אודות צום יוה"כ ביפן, ואילו דעה זו המיוחסת כאן לרדב"ז לא הועלתה עדיין על ידי איש באותו הזמן וכ"ש שלא נידונה באסיפת הרבנים.

מובן א"כ שבהיות שאין למכתב זה שום בסיס או אישור ממקור אחר מלבד מקבל המכתב (- שסיפח לשיטתו ברבות הימים גם את כל אסיפת הרבנים הנ"ל -) אשר פרסמו לאחר פטירת כותבו, הרי ההנחה הפשוטה שמכתב זה לא היה ולא נברא ואיננו אלא להשביח מקחו של מביאו. נולדונו לכך זכות יתכן שאולי הבין מדברי הגרא"ז בע"פ שמסכים עמו והרשה לעצמו להעלות זאת על הכתב למען יעמדו ימים רבים].

לא נוכל להאשים את רי"ש שלא עמד על כ"ז והעתיק במאמרו הראשון את "שיטת הגרא"ז והגרצ"פ" כפי שהיא מובאת בספריו של הנ"ל (בהשמטת שם יוצרה ומחוללה "ומסבירה" לגדולי ישראל) ובהיות שהאמין באמונה שלימה שכך פירש הגרא"ז את הרדב"ז עייל פילא בקופא דמחטא להכניס זאת בדבריו (ו"זכה" בפירוש שמרן הגרי"ז הורה לכתוב נגדו בחריפות ושהוא "דברי בורות ועקירת התורה והשבת" ולהדגיש ש"מעולם לא דברו מזה שיש שיטה כזו" - עדות הגרד"ו שליט"א ספר פועל ד' ח"ג מהדורת תש"ע).

אך בינתיים נתפרסם מכתבו של הגרא"ז להחזו"א בנידון צום יו"כ ביפן ובה אנו רואים בדיוק את דעתו. הוא בא "לעורר" את החזו"א על מברקו ליפן לצום ביום ה' ודן גם על דברים ששמע בשם החזו"א בענין זה. תוכן מכתבו הוא שהיסו"ע חולק על בעה"מ, שיש להקשות לדעת בעה"מ איך לא נזכר זה בש"ס, "לדעת"י הראב"ד חולק על בעה"מ, אין לבנות יסוד על דברי הר"ן והריטב"א שהסכימו לפירוש בעה"מ שכן דבריהם לא נכתבו כהלכה למעשה, יש לחוש לביטול השבת אצל המקומיים כשיראו שמשנים את יו"כ, וע"כ "הדרך הנכון" שיצומו ביום ד' וביום ה' שיהיו ספק מסוכנים יאכלו פחות מכשיעור ואפשר לגזור עליהם שלא יחמירו ואין להתחשב במי שירצו להחמיר ויסתכנו [ר"ל וע"כ להקל לצום רק ביום ה'] כיון שמעיקר הדין הוא ספיקא דדינא וא"א לנו לעשות קולות מעצמינו בזה עכת"ד.

מובן לקורא שאין לנו כאן שום גילוי דעת מצד הגרא"ז להכריע במה שהוא סבור שהיא מחלוקת ראשונים, לדעתו לצום ביום ה' לבד היא קולא כיון שיש בזה ספק, ובמקרה של ספק (וכפי שנתבאר לעיל אפי' אין הספק שקול) הרי א"א שלא לצום ברביעי וממילא בחמישי יש סכנה וצריכים לאכול פחות מכשיעור. וכפי הנראה מדבריו: אילו היה היום של בעה"מ המוקדם היה פוסק באותו אופן לצום ביום הראשון ולאכול פחות מכשיעור ביום השני - עכ"פ אין שום ראיה מדבריו על יותר מאשר 'ספיקא דדינא' כלשונו.

לא ידוע לנו אם הגרא"ז עמד על דעתו או שהסכים לתשובת החזו"א על דבריו בביאור דברי הראב"ד [י"א שאמר אח"כ שדברי הראב"ד אינם ברורים לו וצ"ע], פסק למעשה ממנו בשאלת יו"כ לא שמענו וכ"ש שלא בשאלת השבת [הוא מזכיר שהלומדים מליטא מונים שתי שבתות ולא מעיר ע"ז, גם לא פנה לפני כן להחזו"א בענין זה וגם הגרימ"ט לא מזכיר בספרו דבר בשמן], אבל זאת ברור: הכרעה דלא כבעל המאור אין לה רמז בדבריו, ופסק הלכה לא כהראב"ד ולא כבעה"מ כי אם כשיטה חדשה "ע"פ הרדב"ז" לא יצא מתחת ידו מעולם. אבל כדי לאחזוקי דיבוריה הרי דרך אחרת להרי"ש בענין זה. לדידו הכריע הגרא"ז שהראב"ד "הוא העיקר"

כיון שהוא היחיד שכתב את דבריו להלכה, ואם כי לא כתב זאת כלפי בעל המאור כי אם לענין אם הר"ן והריטב"א מכריעים (וכבר נתבארה כוונתו לעיל) הרי "זיל בתר טעמא" שגם בעה"מ כתב זאת לפירוש הסוגיא ולא להלכה, הגר"ז החמיר בכ"ז ביו"כ אך רק לאיסור כרת אבל לענין אכילת פחות מכשיעור אף שהוא איסור דאורייתא לא הסכים כלל להחמיר. וגם המכתב השני אמת לאמיתו כי לענין שבת סבר הגר"ז שא"צ להחמיר ע"פ הרדב"ז כמשנ"ת במאמרי הראשון עכת"ד.

והננו נותנים למעיין הישר לשפוט בעצמו: א. אם יש לו איזה שמץ ראייה שהגר"ז ראה עצמו כראוי להכריע למעשה במחלוקת הראשונים כשהוא כותב מפורשות שזהו ספיקא דדינא. [ולא כתב להחזו"א שא"א לעשות קולות "כיון שהעיקר כהראב"ד"]. ב. אם הוא מוסמך להחליט שגם בעה"מ לא כתב להלכה ולהכניסו בתוך דברי הגר"ז שכאילו לכן הראב"ד הוא העיקר נגדו. ג. אם אכן לא חשש הגר"ז לאיסור דאורייתא של חצי שיעור או שהתירו מהטעם שכתב "שיהיו ספק מסוכנים" ורצה שכולם יאכלו כדי שלא יהיו כאלו שיחמירו ויסתכנו ד. אם אכן "כזבו" בספר החדש במה שכתבו שמכתב הגר"ז להחזו"א בתחילת המו"מ איננו בגדר "עד שיאמר הלכה למעשה" (עי' ב"ב קל: וברשב"ם).

והעיקר: האם יש הגדרה אחרת מלבד "בוקי סריקי" לרעיון העוועים שהוא מייחס להגר"ז כי לענין יום כיפור יש ספק אם הוא ביום זה או ביום שאחריו מפני מחלוקת בעה"מ והראב"ד, ואילו לענין שבת ההלכה בכלל כדעה שלישית שאין בכלל קו תאריך "ע"פ הרדב"ז" (שכותב מפורשות שזו אותה שאלה), ודוגמא אחת למסקנא מופלאה היוצאת מכך כי ביוה"כ תשע"ב שחל בשבת היה באלסקה יוה"כ ביום שישי ("ע"פ הראב"ד") ושבת חלה רק למחרתו, האם לא מוטב לאחוז בפלך ההודאה על האמת: נפילתי בפח ההטעיה וכעת דעתו של הגר"ז כבר ידועה וברורה.

ובנוגע לדעת הגר"ז מבריסק זצ"ל, הנה כל מי שרוצה יכול לשמוע מהגרמ"ד שליט"א - שהוא עד ראייה - ומתלמידי הגר"ז זצ"ל ובנו הגר"א יבדלח"ט את העובדות הבאות א. הגר"ז לא רצה בשום אופן להכריע למעשה אך להלכה סבר שהחזו"א צודק שהלכה כבעה"מ וסייעתו ב. הגר"ז הכין מברק ("א שנסלח) בנוסח שתוכנו: אין אנו יודעים להכריע אך הצם ביום חמישי יש לו לסמוך על הכוזרי, הבעה"מ, הר"ן והריטב"א והראב"ד והצם ביום רביעי ישאל לרופא משום פיקו"נ על הצום בחמישי. (כלומר: אין לו על מי לסמוך שלא לצום בחמישי) - כשבנוסח זה ירד החשש מפיקו"נ וגם נתמלא רצון הגר"ז שלא להכריע. ג. הגר"ז הזהיר את הרימ"ט שאם יוסיף לכתוב נגד שיטת החזו"א יתערב בעצמו נגדו. [הגרמ"ד והגר"מ שליט"א].

אכן כל זה איננו שווה לר"ש כנגד המכתב למערכת המודיע. וזה דבר המכתב בקצרה: לאחר שהרק"כ הזכיר בתוך דבריו ב"המעין" שהחזו"א שלחו להגר"ז והוא מיאן לחתום על מכתב החזו"א בנימוק שכעת יש חשש פיקו"נ, נתפרסם בהמודיע מכתב חתום ע"י הרב י. ר. מירושלים שביקר אצל הגר"ז והוא אמר שזה לא נכון. ובקצרה: א. הוא לא הכריע בדבר זה להלכה. ב. הציע להגר"ז לשלוח מברק שיצומו ברביעי והרוצה להחמיר ישאל לרופא והגר"ז סירב. ג. העובדה לא נמסרה בדיוק וממילא שאין יסוד לשאר הדברים הכתובים בשמו (לא הכחישם במפורש משום מה...) ד. הדגיש עוד פעם שהוא לא פסק שום דבר להלכה וכבר לפני שנה אמר כן, ואם ר' יצחק אלחנן אמר שאינו יודע מותר גם לו להגיד כן. ה. הרב רבינוביץ שמע מהגר"ז ששלח (!) מברק שיצומו ביום ד' וביום ה' ישאלו לרופא והוסיף שכונתו "שמי שרוצה להחמיר ישאל לרופא" וגם היה לו דו"ד עם הגר"ז ע"ד הראב"ד עכת"ד.

אמינותו של מכתב מבוטל ומוכחש מעצמו זה מובנת מאליה (ובפרט בשום לב שהוא מתפרסם רק כארבעה שבועות אחרי הביקור אצל הגר"ז (בשעה 11 בלילה...) ובתזמון מיוחד שהגר"ז שהה בחו"ל) וזאת גם לולא ידענו מי הוא העומד מאחוריו (ה"ה הרמ"כ שפרסמו כבר באותו החודש במאמרו ב"קול תורה" בתוספת משפטים שלא היו בהמודיע וא"א להבין איך הועתקו ממנו, ושכבר שתולה במכתב גם שיטתו שדעת הגר"ז היתה שזה "דומה קצת למונה ששה ומשמר שביעי...") וכ"ש שאין בו בכדי להכחיש את דברי הגאונים לבית הלוי.

אך לא כך סובר הרי"ש, לדעתו "זה לא נכון לזלזל במכתב שהתפרסם בעיתון" "ומעשים בכל יום שיוצאות הכחות על כל דבר פעוט שמתפרסם בעיתון... ולא הגר"ז עצמו אלא משפחתו מקורביו ותלמידיו היו צריכים להכחיש" ובכלל לדירי "לא מובן" איזו סתירה מצאו בין "לא הכריע בדבר זה להלכה" ("לא פסק בנידון זה" ואינו יודע להגיד פסק") לבין "שלח מברק שביום רביעי יצומו וביום חמישי...מי שרוצה להחמיר כדעת הרז"ה ישאל לרופא" וכלשונו "הרי זה ממש תואם..."

[ויש לשאול במאמר המוסגר: נניח שהגר"ז ומשפחתו היו אמורים להכחיש את האמור בהמודיע (ולא את האמור בהמעין ובהאיש וחזונו...) ושאלו מעשים שבכל יום שמכחישים סיפורים על הוראות מלפני כמה שנים, את מה בדיוק היה אמור הגר"ז להכחיש, את החלק הראשון שהוא לא פסק בנידון זה - מה שאכן השתמט ממנו ככל יכולתו, או את החלק השני - שהוא שלח מברק דלא כהחזו"א - מה שגם הרי"ש מודה שלא היה ולא נברא. והתמיהה היותר גדולה, הלא בניו ונכדיו שליט"א הכחישו ומכחישים - כדרישתו - בכל פה ומספרים את דעתו האמתית, ומקורבו הגר"מ שך זצ"ל הכחיש את הרמ"כ בפניו שהוא יודע שהגר"ז סבר כהחזו"א (עדות בספר פועל ד' ח"ג מהד' תש"ע וע"ע שם מדברי הגר"ד זצ"ל, וראה גם בפאר הדור ח"ה תשובה לרמ"כ

בהסתמכות על דברי הגרי"ד זצ"ל בחייו), ואם אין כולם נאמנים על רי"ש ורק כשר - רוזנבוים מוסמך לדעתו למסור את דברי הגרי"ז מה בידם עוד לעשות...].

המכתב בהמודיע א"כ אמת לאמיתה. ומה נעשה עם המברק ההפוך שהכין הגרי"ז, יש תירוץ של "ולענ"ד נראה" הנוסח הזה הוצע בבית הגרי"ז אולם לאחר שעלה לבית הגרא"ז ושמע ממנו שאין ראה מהר"ן והריטב"א ושהראב"ד כותב להיפך הציע את הנוסח שבחמישי ישאלו לרופא, הגרא"ז לא הסכים לכך שכן רצה שכולם יאכלו פחות מכשיעור וע"ז נפלה שליחת מברקם והכל שריר וקיים.

זאת אומרת: הגרי"ז שרצה להתיר לאכול ברביעי ע"פ הר"ן והריטב"א והראב"ד שמע פתאום מהגרא"ז שהם לא כתבו להלכה (לא חשב על זה קודם...) ושהראב"ד כותב להיפך (ממה שהבין קודם) ותיכף השתנתה דעתו לשלוח מברק שיצומו ברביעי ובחמישי ישאלו לרופא. הגרא"ז לא חשש ליום המאוחר אלא לאיסור כרת/ חשש לפיקו"נ יותר מהגרי"ז ולא הסכים. כל זה לא נודע עד היום הזה לבני משפחת הגרי"ז שממשיכים להחזיק בדעתו הראשונה - שכן הוא סיפר זאת רק לכותב בהמודיע ובדרך שמסר עולמו לשומרים.

רק לא חלי ולא מרגיש האי גברא שהתירוץ הנפלא שלו עצמו מכחיש את הנכתב בהמודיע חמש פעמים! א. בהמודיע כתוב שהגרא"ז לא הסכים שכן "כידוע" פסק להתענות רק ברביעי (בהעתקת הרמ"כ מצוין למכתבו בהפרס...) ולא כרעינו של רי"ש שידוע שדבר זה שקר (אם כי כשכתבו בספר החדש שזה מוכיח שהמכתב הוא שקר גמור אישתפין חמימיה של רי"ש עליהם במה שלא דייקו בהבדל הגדול בין לשאול לרופא לבין לאכול פחות מכשיעור וכתבו שזו היתה דעת הגרא"ז). ב. בהמודיע כתוב שהגרי"ז סבר שזה דומה קצת להולך במדבר וכו' וזה הרי לא כשיטתו לפני חזרה ולא לאחר חזרה. ג. בהמודיע כתוב שהגרי"ז אמר ששלח מברק שיצומו ברביעי ואפילו רי"ש לא יכול לעכל שקר כזה והוא "מבאר" שהכוונה שרצה לשלוח... ד. במברק המתוקן לדעת רי"ש מחייב הגרי"ז מספק לצום גם בחמישי בהתייעצות עם רופא והכותב בהמודיע שומר עלינו מטעות זו שהגרי"ז הוסיף "שמי שרוצה להחמיר כהר"ה ישאל לרופא" ה. לדעת הכותב בהמודיע אמר הגרא"ז שדברי הראב"ד אינם ברורים לו והנה הרי"ש טוען שלדעת הגרא"ז זה כתוב להדיא בראב"ד עד שאפילו הגרי"ז "השתכנע" מזה...

הרי לנו מכתב מהימן "שלא נכון לזלזל בו" ושהתבסס עליו - בתוספת פלגינן דיבורא ופלגינן נאמנות - אפשר לקבוע מה היתה שיטת הגרי"ז בניגוד למה שידועים בניו נכדיו ומקורביו, עד שיש לתמוה למה לא נמצא את שם הגרי"ז ברשימת גדולי ישראל שחלקו על החזו"א בסוף המאמר...

[וכדי לחפות על מה שהאשימוהו בהשמטות מכוונות לצטט מהספר רק בקטעים הנוחים לו הוא "מתקן את המעוות" בליצנות מבחילה (המתבססת על לשונו של הכותב מפי השמועה שלא דקדק כל צרכו) כאילו שלגירסת הגרמ"ד שליט"א אמר הגרי"ז שלהחזו"א אף אחד לא ישמע ורק אם הוא יצטרף אליו ישמעו להחמיר (כוונתו האמיתית ז"ל ברורה שא"א לו להצטרף לדבר שיכול לגרום לפיקו"נ) ולא נחה דעתו עד ששתל זאת בסוגריים חמש פעמים. ומעתה הוא מציע לכותבי הספר החדש להחליט אם עדיין הם רוצים לקבל גירסא זו או את דבריו של הכותב בהמודיע שכ"ז לא היה ולא נברא ולא היה נימוקו של הגרי"ז אלא כפי שבאמת היתה דעתו שהוא ספיקא דדינא.

וראויים דברים אלו למחאה שתשמע מסוף העולם ועד סופו, איך לא רעדה היד הכותבת דברי שחץ כאלו על רבותינו החזו"א והגרי"ז זללה"ה. איך העז פניו לכתוב במילים כמעט מפורשות על אחד מזקני גאוני דורנו מרבין תורה לאלפים שליט"א שהוא בודה מליבו סיפורים שלימים שלא היו ולא נבראו, ואיך לא בוש לגלות מצפונו כי אכן המדריך אותן בבירית סיפורים היסטוריים הוא איזה מהם נח לשיטתו שבחר לו עד שהוא "ממליץ" גם לאחרים לעשות כמוהו ובדרך זו "לברר מקחם של גדולי ישראל".

סוף דבר: האמת הברור עד לעצמו שאכן הסכים הגרי"ז עם החזו"א, הן במה שהראב"ד הר"ן והריטב"א סוברים כבעה"מ בגבול י"ח שעות והן במה שמעיקר הדין הלכה כמותם (אף אם היסו"ע חולק עליהם) אלא שהשתמט מלפסוק למעשה, והגרא"ז שנטה לומר שהראב"ד חלק על בעה"מ סבר שהוא ספיקא דדינא וצריך להחמיר בשני הימים ולא ידוע אם הורה כן למעשה (ולדברי נכדו הגרי"ח זצ"ל לא היה ברור לו כל ענין זה - ספר ישראל והזמנים).

ואם כי הועלו בזה ע"י אחרים סברות להצדיק את המנהג שם בהשערה שיש בכל זאת מחלוקת ראשונים וכדו', ויש שחששו להם או לעצם המנהג והורו שלא לשנות, הרי לא הוכרע ע"י אף אחד מגדולי ישראל - שהכירו את צדדי השאלה ודנו בה בעצמם - שאין לחשוש לדברי החזו"א או שאפשר חלילה בדור יתום לרחות את דברי הראשונים בקושיות וסברות, והתולים בוקי סריקי בגדולי ישראל עתידים ליתן את הדין, ויגורו לנפשם מעוון חילול שבת החמורה הנכרכת בעקבם כמחטיאי הרבים רח"ל. והולך בתום ילך בטח.

ברוך רחמנא דסייען